

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA HISTORIJA/POVIJEST/ISTORIJA

ZA ŠKOLE SREDNJEG STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

Zenica, juni 2023.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

HISTORIJA/POVIJEST/ISTORIJA

ZA ŠKOLE SREDNJEG STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

Zenica, juni 2023.

**Kurikulum nastavnog predmeta Historija/Povijest/
Istorija za škole srednjeg stručnog obrazovanja i
obuke**

Izdavač: Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu
i sport Zeničko-dobojskog kantona

Za izdavača: Draženka Subašić, ministrica

Voditeljica Stručnog tima:
Aida Salkić, direktorica Pedagoškog zavoda Zenica

Grupa za izradu predmetnog kurikulumuma:
Haris Ibranović, prof., voditelj
mr.sc. Mirza Čehajić, koordinator

Tehnička priprema i uređenje:
Pedagoški zavod Zenica

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	7
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	10
ZANIMANJA III STEPENA	10
1. razred	10
ZANIMANJA IV STEPENA	18
1. razred	18
E/ UČENJE I PODUČAVANJE	26
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	29
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA	31

A/ OPIS PREDMETA

Svrha učenja i podučavanja historije jeste osigurati učenicima usvajanje znanja, vještina i vrijednosti koje će im omogućiti da proučavanjem prošlosti, razumiju sadašnjost kako bi bili spremni za aktivno i odgovorno učešće u društvenom životu kao građani Bosne i Hercegovine, Evrope i svijeta. Osim toga, učenjem historije, učenici razvijaju analitičke vještine neophodne za kritičko sagledavanje savremenog svijeta, njegovih historijskih korijena kao i aktuelnih civilizacijskih tokova. Posebno je važno to što učenici imaju priliku sagledati politički, društveni, ekonomski, kulturni, naučni i intelektualni razvoj čovječanstva u svim historijskim periodima te razumjeti njihova glavna obilježja.

Nastava historije ima ključan zadatak da kroz proučavanje prošlosti pomogne učenicima spoznati temeljne vrijednosti na kojima počiva savremeno društvo (jednakost, sloboda, saradnja i odgovornost) pripremajući ih tako za život u pluralističkom i demokratskom okruženju.

Pored ovoga, učenje i podučavanje historije, doprinosi razvoju sopstvenog nacionalnog i kulturnog identiteta, ali i razumijevanju identiteta drugih zajednica u duhu tolerancije, demokratičnosti i poštivanja ljudskih prava kao i razumijevanju i prihvatanju kulturnih, religijskih, nacionalnih, društvenih, spolnih i drugih različitosti.

Sve ovo je veoma važno za izazove društva u 21. stoljeću u kojem je razvoj ključnih kompetencija od neprocjenjivog značaja za cjeloživotno učenje. S tim u vezi važno je istaći da učenjem i proučavanjem historije, učenici razvijaju različite temeljne kompetencije kao što su socijalna i građanska kompetencija, komunikacijska kompetencija, učiti kako se uči, kulturna svijest i kulturno izražavanje, matematička pismenost, digitalna kompetencija te kreativno-produktivna kompetencija.

Učenje i podučavanje historije, također značajno doprinosi razvoju predmetnih kompetencija usmjerenih na rješavanje konkretnih problema, razvoj kritičkog mišljenja i sposobnosti kritičkog odnosa prema savremenim društvenim pojavama, selekciji i adekvatnom korištenju informacija, argumentovanom vođenju dijaloga, te poštovanju i razumijevanju mišljenja drugih.

Svojim sadržajima nastava historije doprinosi realizaciji mnogih međupredmetnih tema služeći se primjerima iz prošlosti različitih društava u različitim vremenskim periodima. Tu korelaciju moguće je ostvariti kroz mnoge teme i nastavne jedinice koje su međusobno povezane sa sadržajima nastavnih predmeta: Geografija, Bosanski/Srpski/Hrvatski jezik i književnost, Kultura i zajednica, Građansko obrazovanje, Demokratija i ljudska prava, Etika, Kultura religija, Filozofija, Sociologija, Likovna kultura, Muzička kultura.

Nastavni predmet Historija/Povijest/Istorija pripada društveno-humanističkom području koje ima za cilj razvoj učenika u svjesnu, samostalnu i odgovornu osobu koja će aktivno djelovati u društvenom, kulturnom, ekonomskom i političkom razvoju zajednice u kojoj živi. Ovo područje promiče prihvaćanje kulturnih različitosti i omogućava razvoj učenika u demokratski osviještena građanina, koji će moći donositi promišljene odluke usmjerene na opće i vlastito dobro te se razviti u osobu koja prihvata različitost i djeluje unutar različitih zajednica.

Znanja, vještine i vrijednosti stečene učenjem historije temelj su stvaranja odgovornog građanina spremnog odgovoriti na izazove savremenog društva. S tim u vezi, učenik će naučiti kako posmatrati i razmišljati u kontekstu prostora i vremena oblikujući cjelovitu sliku svijeta, poštujući svoj identitet i baštinu prostora u kojem živi, počevši od lokalnog nivoa prema globalnom. Podučavanje treba biti koncipirano na način da je usmjereno na učenika s naglaskom na njegovoj uključenosti kako bi spoznao ono što će ga oblikovati u osobu sposobnu ostvariti vlastite potencijale.

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Temeljni ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Historija/Povijest/Istorija su:

1. Razumjeti uzroke i posljedice historijskih događaja, pojava i procesa, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva, uzajamnu povezanost prošlosti, sadašnjosti i budućnosti pri čemu se koristi prikladnom terminologijom.
2. Ovladati vještinama koje podrazumijevaju pronalaženje, prikupljanje i korištenje informacija datih u različitim formama (historijske karte, grafikoni, tabele...) povezujući ih sa prethodnim historijskim znanjem;
3. Istraživati i objašnjavati prošlost koristeći se historijskim izvorima i rezultatima proučavanja historijske nauke, što podrazumijeva i razumijevanje koncepata historijskog vremena i hronologije, kontinuiteta i promjena, uzročno-posljedičnih odnosa, kao i razlika unutar određenih vremenskih epoha i različitih društvenih zajednica.
4. Kritički se odnositi prema prošlosti analizirajući različite historijske izvore i literaturu, te sistematizovati stečene informacije povezujući događaje, pojave i procese iz lokalne, nacionalne, evropske i svjetske historije (kulturne, društvene, vojne, političke, ekonomske).
5. Koristiti se funkcionalnim vještinama i kompetencijama koje su neophodne za život u savremenom društvu kao što su posjedovanje istraživačkih vještina, razvijeno kritičko i kreativno mišljenje, sposobnost jasnog izražavanja i argumentovanog obrazlaganja stavova te razumijevanja i uvažavanja drugog i drugačijeg.
6. Razumjeti važnost prepoznavanja i očuvanja lokalne, nacionalne, evropske i svjetske kulturne baštine, njenu ulogu u formiranju kulturnog identiteta zajednice, potkrepljujući stečena znanja primjerima iz nacionalne i lokalne historije.

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

Predmetni kurikulum historije organiziran je u četiri koncepta/oblasti/domene: *historijski izvori i proučavanje historije, historijsko vrijeme i hronologija, kontinuitet i promjena i uzročno-posljedični odnosi*. Zahvaljujući njima, učenici razumiju kako historičar radi, šta je predmet njegovog istraživanja te kako se formira historijsko znanje s ciljem razumijevanja prošlosti. Navedeni koncepti pripadaju konceptualnom znanju koje doprinosi razvoju historijskog, kritičkog i kreativnog mišljenja pa ih zbog toga treba razlikovati od činjeničnog znanja (npr. poznavanja pojmova, datuma, događaja, imena historijskih ličnosti i sl.). Činjenično znanje odnosi se na izolirane informacije, dok su za konceptualno znanje potrebni složeniji i organiziraniji oblici znanja s dubljim razumijevanjem i povezivanjem.

Dakle, konceptualno znanje jeste znanje o tome kako se odgovarajući sadržaji organiziraju i strukturiraju, kako se različiti dijelovi sadržaja međusobno povezuju, kakav je njihov međusobni odnos te kako ovi dijelovi funkcioniraju zajedno. Konceptualno znanje je vid poznavanja određene nauke ili načina na koji stručnjaci u toj nauci razmišljaju. Tehničke koncepte treba tokom procesa podučavanja i učenja učestalo kombinirati i mijenjati jer se na taj način razvija konvergentno i divergentno mišljenje. Konceptualni pristup kurikulumu bazira se na oblastima koje su sastavni dio Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja, a to su:

A. Historijski izvori i proučavanje historije

Ovaj koncept podrazumijeva korištenje različitih vrsta historijskih izvora koji su neophodni za razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja. Upotreba historijskih izvora predstavlja temelj za razumijevanje događaja i proučavanje prošlosti, posebno ako želimo kod učenika razviti jasnu sliku rada historičara. To uključuje sljedeće korake: odabir činjenica iz određenog historijskog izvora da bi podržali određenu teoriju ili argument, zatim uspostavljanje veze među odabranim činjenicama, te njihovo organiziranje u logički povezanu priču (interpretacija). Tokom podučavanja i učenja učenici uče analizirati i vrednovati izvore, postavljaju pitanja kada je izvor nastao, gdje i zbog čega, te pronalaze informacije o autoru, njegovim stavovima i namjerama. Time se kod učenika razvija sposobnost kritičkog odnosa prema izvoru, ali također i sposobnost kreativnog promišljanja i upotrebe dobijenih podataka iz analiziranog izvora.

B. Historijsko vrijeme i hronologija

Historijsko vrijeme i hronologija temeljni je koncept historijske nauke kojim se izgrađuje osjećaj za tok, slijed i trajanje događaja. Bez jakog hronološkog osjećaja – dakle kada su se događaji dogodili i kojim vremenskim redoslijedom – učeniku je nemoguće istražiti odnose između njih. Učenici će stoga tokom učenja historije usvojiti opće vremenske kategorije te osnove računanja vremena. To znači da će biti sposobni služiti se svojim matematičkim vještinama kako bi mjerili vrijeme godinama, desetljećima, stoljećima i milenijumima kao i izračunavati vrijeme prije i poslije nove ere, odnosno interpretirati podatke na lenti vremena. Također će se koristiti rječnikom kojim se opisuje tok vremena, smještati događaje, osobe i pojave u odgovarajuća razdoblja.

C. Kontinuitet i promjena

Kroz koncept kontinuiteta i promjena učenici lakše razumiju obilježja određenog razdoblja te stječu mogućnost procjenjivanja u kojoj su mjeri određene pojave mijenjale život ljudi u različitim historijskim epohama. Proučavajući promjene, učenici istovremeno uočavaju i kontinuitete, odnosno ono što ostaje isto ili slično čak i tokom razdoblja velikih promjena. Na taj način razumiju da postoje pojave koje su iznenadne i brzo mijenjaju društvo (ratovi, revolucije, ekonomske krize...), i pojave dugog trajanja koje su spore i postupne (institucije, tradicije, politički sistemi, načini života društvenih grupa...). Ovim konceptom učeniku se omogućava shvatanje da promjene ne znače uvijek i napredak i da mogu biti napredne ili retrogradne što zavisi od kulturnih, društvenih, religijskih i drugih normi nekog naroda, nacije, regije, religije i sl.

D. Uzročno-posljedični odnosi

Koncept uzroka i posljedica podrazumijeva sagledavanje šireg konteksta koji uključuje ljudski faktor koji je odgovoran za poticanje konkretnog događaja, pojava ili procesa, ali i društvene ekonomske, političke i kulturne uvjete unutar kojih su pojedinci ili grupe ljudi djelovali. Uz pomoć koncepta uzroka i posljedica učenicima je omogućeno da identificiraju uzroke, povod i posljedice pojedinih historijskih događaja, pojava i procesa; uoče da je svaki događaj, pojava i proces uvjetovan kompleksnom mrežom različitih uzroka i posljedica; razumiju da je pisanje historičara o prošlosti zasnovano na interpretaciji, i pretpostavci da su neki uzroci i posljedice važniji od drugih i da na kraju spoznaju da o istim događajima u prošlosti postoje različiti stavovi, mišljenja i ideje.

Oblasna struktura predmetnog kurikuluma Historija/Povijest/Istorija

Za sva četiri navedena koncepta (oblasti/domene), razrađeni su odgojno obrazovni ishodi koji su okosnica predmetnog kurikuluma Historija/Povijest/Istorija.

Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa. Skraćenice poput A.I.1. ili B.I.3. i sl. označavaju redom: domenu kojoj ishod pripada (A – historijski izvori i proučavanje historije, B – historijsko vrijeme i hronologija, C – kontinuitet i promjena, D – uzročno-posljedični odnosi), godinu podučavanja predmeta I – prvi razred, te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene domene. Skraćenice tipa HIS-1.0.2. ili HIS-2.0.3. i sl. označavaju poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za historiju definiranih na ishodima učenja, odakle su ishodi dijelom ili u potpunosti preuzeti.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

ZANIMANJA III STEPENA

1. razred /70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/ Historijski izvori i proučavanje historije	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.I.1. Pokazuje znanje i razumijevanje prošlosti stečeno radom na relevantnim historijskim izvorima.	<ul style="list-style-type: none"> • Razlikuje vrste historijskih izvora, njihovu podjelu i tumači kriterij podjele. • Upotrebljava različite vrste historijskih izvora (materijalni ostaci, tragovi duhovne kulture, svjedočanstva savremenika događaja itd) i uočava njihov značaj za istraživanje odgovarajućeg historijskog razdoblja. • Klasificira historijske izvore prema značaju na primarne i sekundarne.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-1.0.2.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Uvod u historiju: značaj historije kao nauke i nastavnog predmeta, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti. • Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu: Aprilski rat, kapitulacija i podjela Kraljevine Jugoslavije, podjela na interesne sfere, uključivanje Bosne i Hercegovine u okvire NDH, pojava i razvoj NOP-a, sudar različitih ideologija (partizani, četnici, ustaše), ratni zločini. • Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici i zločini protiv čovječnosti u Bosni i Hercegovini (1992-1995): genocid u Srebrenici po presudama Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, zločini protiv čovječnosti u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine u kontekstu masovnog stradanja civila u 20. stoljeću.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Kritičko mišljenje ima centralno mjesto u razvoju historijskog razumijevanja, jer omogućava učenicima da donose odluke zasnovane na analizi uzroka i posljedica, da postavljaju suštinska pitanja, svoje mišljenje utemelje na činjenicama i dokazima, analiziraju pouzdanost informacija, prikupljaju i organizuju informacije, sagledavaju različite perspektive, daju dobre argumente i djeluju u skladu s tim.</p> <p>Da bi to bili u stanju, učenike treba u svakom trenutku misaono poticati i angažirati. Međutim, nije dovoljno samo pred učenike postaviti problemsku situaciju i očekivati da će oni odmah kritički pristupiti analizi problema, odnosno izvora. To znači da sama aktivnost učenika ne garantuje razvoj kritičkog mišljenja. Nastavnici su ti koji bi trebalo da ohrabre učenike da preuzmu inicijativu, da budu samostalni, originalni, radoznali. Nastavnici treba da podstiču debate i navode učenike da postavljaju što veći broj raznovrsnih pitanja, jer to pokreće razvoj kritičkog mišljenja. Pitanja o izvorima uvijek bi trebalo postavljati u jasnom kontekstu: Kakva je „šira slika“ u koju se dati izvor uklapa? Kako se izvor uklapa s drugim izvorima o istom pitanju? O kakvoj se vrsti izvora radi? Odakle/od koga potiče? Kakvu motivaciju ili stav sadrži? Kakvoj je publici namijenjen? Pri tome, nastavnici bi trebalo da dodaju one informacije koje će učenicima pomoći da razumiju kontekst tih historijskih izvora. Postoji mogućnost da učenici upadnu u „zamku“ i umjesto kritičkog mišljenja ispolje kritiku i uvjerenja koja nisu zasnovana na znanju i činjenicama. Da bi to spriječio, nastavnik treba, prije nego što započne rad sa učenicima na nekom problemu, da ih uputi koja su to predznanja potrebna, s čim je povezana ta pojava ili problem, koja sve mišljenja, pa i predrasude postoje o datom pitanju itd. Na ovaj način nastavnik postepeno uvodi učenike u proces kritičkog mišljenja. Također je bitno da problem koji nastavnik bira za rad bude što aktuelniji i interesantniji sa aspekta učenika, povezan sa praksom, kako bi učenici bili što više motivirani da se aktivno uključe u rješavanje istog.</p>	

A.I.2. Izdvaja značajne podatke iz izvora i literature i na osnovu njih, stvara rad na zadatu temu.	<ul style="list-style-type: none"> • Identificira značajne podatke iz historijskih izvora i odvaja ih od manje bitnih informacija. • Koristi prikupljene podatke iz historijskih izvora i svrstava ih u odabranu temu.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-1.0.1.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Izborna tema iz lokalne historije • Holokaust i genocid u Drugom svjetskom ratu: koncentracioni logori, zločini nad civilnim stanovništvom (holokaust, porajmos i drugi masovni zločini), iskustva stradanja (svjedočenja), Nirnberški i Tokijski proces... • Obnova bosanskohercegovačke državnosti AVNOJ i ZAVNOBIH: izgradnja nove vlasti, odluke AVNOJ-a, Prvo zasijedanje ZAVNOBiH-a i obnova bosanskohercegovačke državnosti, drugo i treće zasijedanje ZAVNOBiH-a, proglašenje Skupštine i formiranje prve vlade Bosne i Hercegovine. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za potrebe ostvarivanja ovog ishoda, nastavnici mogu koristiti jednostavne i didaktički oblikovane tekstualne historijske izvore. Jako je važno da se u procesu izvođenja nastave koriste historijski izvori različite provenijencije, odnosno izvori koji različito tumače ili prikazuju neki događaj, a radi poređenja, analize i izvođenja zaključaka. Preporučuje se aktivnije uključivanje učenika u realizaciju nastavnog procesa naročito kroz istraživanja određenih tema i kreiranje referata sa pratećom prezentacijom ili kratkim video uradcima. Referati, ali i prezentacije uz pomoć PowerPointa ili plakata predstavljaju svojevrsne male istraživačke radove koje učenici pišu odnosno izrađuju o zadanoj temi. I jedan i drugi rad imaju svoj usmeni i pismeni dio, što treba imati u vidu kod ocjenjivanja učenika. Kada je u pitanju izrada referata od učenika treba tražiti da isti ima naslovnu stranicu na kojoj će biti prikazan naslov teme, autor rada sa osnovnim podacima (razred, ime i prezime), ime škole i datum te naziv predmeta. Na sljedećoj stranici trebalo bi napisati sadržaj nakon kojeg slijedi uvod, razrada teme, zaključak i popis korištene literature. Izrađene materijale učenici mogu prezentovati u razredu te ih koristiti kao stimulus za diskusije u koje će biti uključeni svi učenici. Tokom diskusija nastavnik treba da ima ulogu moderatora ali i da podstiče jasno i argumentovano iznošenje stavova kao i praksu slušanja i uvažavanja drugačijih mišljenja. Ovakve istraživačke radove učenici mogu provoditi samostalno, radom u paru ili radom u grupi od 3 do 4 učenika. Pri tome jako je važno na samom početku upoznati ih sa tabelama za vrednovanje plakata i prezentacije, te im objasniti kriterije.</p>	
A.I.3. Interpretira podatke prikupljene iz historijskih izvora i samostalno iznosi argumentovane zaključke.	<ul style="list-style-type: none"> • Samostalno objašnjava prikupljene podatke i argumentovano raspravlja o iznesenim zaključcima. • Uočava značaj historijskih izvora za pravilno razumijevanje događaja, pojava i procesa iz prošlosti.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-1.0.3.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj bosanske države do kraja 13. stoljeća: Prvi podaci o srednjovjekovnoj Bosni, porijeklo imena Bosna, područje prvobitne Bosne, dokumenti o banu Boriću, doba bana Kulina (povelja), ban Matej Ninoslav, ban Prijezda. • Oblici vladavine - apsolutizam i parlamentarizam: karakteristike apsolutizma i apsolutističke monarhije, prosvijećeni apsolutizam, najistaknutiji predstavnici, karakteristike parlamentarizma, Velika povelja sloboda... • Industrijska revolucija – razvoj gradova: pojava i razvoj kapitalizma, pojava parne mašine i razvoj industrije, promjene u proizvodnji, razvoj saobraćaja, nastanak gradova i život u njima, jačanje građanske i pojava radničke klase, posljedice industrijske revolucije i ranog kapitalizma. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U procesu izvođenja nastave neophodno je koristiti historijske izvore različite provenijencije, a radi poređenja, analize, razvoja kritičkog mišljenja i izvođenja zaključaka. Pri tome treba voditi računa o odabiru, analizi, evaluaciji i interpretaciji prikupljenih informacija te o donošenju zaključaka temeljenih na argumentima i dokazima. Multiperspektivan pristup je preporučljiv pri izučavanju pojedinih tema korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju. Kreiranjem vlastitih tekstova i prezentacija na osnovu tumačenja izvora učenik razvija kritičko mišljenje i argumentira ga u raspravama i kraćim tekstovima, crtežima, grafičkim prikazima i korištenjem informatičkih tehnologija. Istraživanje prošlosti i pisanje rada podrazumijeva da</p>	

učenici sami prikupljaju informacije koristeći pritom historiografsku literaturu, monografije i članke, zatim objavljene izvore, enciklopedije, udžbenike i druge naučne i stručne radove. S obzirom da je veliki dio ovog materijala danas dostupan u elektronskom obliku, učenici su upućeni da savladaju korištenje moderne računarske tehnologije.

Oblast: B/ Historijsko vrijeme i hronologija

Ishod učenja	Razrada ishoda
B.I.1. Koristi različite načine računanja vremena i povezuje ih sa historijskim periodima koje obrađuje.	<ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za historijska razdoblja. • Pravi sinhronizovanu tabelu za određeno historijsko vrijeme.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-2.0.1.

Ključni sadržaji

- Osnovna obilježja srednjeg vijeka: privredni i društveni odnosi, feudalni posjed, hijerarhija, zavisnost stanovništva, uticaj crkve...
- Stari Slaveni i doseljavanje na Balkan: život u pradomovini, uzroci i pravci seobe, naseljavanje Balkanskog poluostrva, slavenska religija i prelazak na kršćanstvo.
- Apsolutistička monarhija na primjeru Francuske: plemstvo kao vladajući stalež, karakteristike apsolutizma, vladavina Luja XIV, pojam autoriteta, granice moći političkog autoriteta.
- Revolucije u Evropi 1848-1849. godine: djelovanje Svete alijanse, uzroci, tok i posljedice revolucija.
- Kraljevina Bosna u doba Tvrtka I Kotromanića: dolazak na vlast, jačanje, krunisanje, teritorijalno širenje.

Preporuke za ostvarenje ishoda

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Preporučuje se kreiranje sinhronističkih tabela koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza (npr. postignuća i neuspjehi Luja XIV) i sl. Također se preporučuje korištenje lente vremena i/ili hronoloških tabela pomoću kojih će učenici moći pratiti hronološki događaje, ličnosti i procese koji su obilježili periode koji se obrađuju, smjestiti ih u period kada su se desili, praviti paralelu između tih perioda, naći poveznicu između njih, kritički promišljati i donositi zaključke (npr. vladavina kralja Tvrtka I). Također je korisno uvesti komparativnu dimenziju kako bi učenici mogli vidjeti šta se u isto vrijeme događalo u različitim dijelovima Evrope i svijeta. Ovakav pristup nije samo prilika za prepoznavanje sličnosti i različitosti te isticanje veza, već uvodi element sinhronije, to jest paralelnih pojava koje direktno nisu uzročno povezane. Navedene nastavne sadržaje moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima, te jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Nastavnik pri tome treba da koristi odgovarajuće strategije učenja i podučavanja koje će omogućiti učenicima da koriste različite načine računanja vremena i povezuju ih sa historijskim periodima koje obrađuju.

B.I.2. Objašnjava glavne pravce razvoja ljudskog društva smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava karakteristike društva i pojedinaca, ideja i događaja u prošlosti i sadašnjosti. • Povezuje historijske događaje i procese različitih konteksta istog historijskog razdoblja.
---	---

Poveznice sa ZJNPP	HIS-2.0.2.
---------------------------	------------

Ključni sadržaji

- Dejtonski mirovni sporazum i period tranzicije u Bosni i Hercegovini do 2000. godine: Dejtonski mirovni sporazum, okončanje rata, društveno-politički i privredni procesi do 2000. godine.
- Položaj Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji (borba za političku, društvenu i privrednu ravnopravnost): Bosna i Hercegovina u ustavima FNRJ/SFRJ, borba za nacionalno priznanje Bošnjaka, osnivanje i razvoj naučnih, kulturnih i obrazovnih ustanova., istaknuti pojedinci..)
- Privredni i društveni razvoj u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-Ugarske: imigraciona politika vlasti, osnivanje naučnih i kulturnih ustanova; razvoj privrede, organizacija obrazovnog sistema.

Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Poželjno je što više koristiti metodu demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.</p> <p>Nastavnik je u mogućnosti da za potrebe ostvarivanja ovog ishoda, koristi historijske karte kako bi objasnio geografski prostor u kojem se historijski događaj zbio, relativnu i apsolutnu lokaciju, udaljenosti i smjerove, kao i ljudsko oblikovanje mjesta življenja te kritične odnose u prostornoj raspodjeli tih svojstava i historijskog događaja koji se tamo zbivao. Također se preporučuje rad s lentom vremena kao nastavnim sredstvom koje vizualno predočava kategorije vremena.</p> <p>Potrebno je osigurati da su ravnomjerno zastupljene aktivnosti na stjecanju činjeničnih znanja i praktičnih vještina. Stalno treba naglašavati povezanost, kontinuitet historijskog razvoja i promjenu, to jest, kako su se neprestano postojeće okolnosti mijenjale i potom opet dovodile do novina. Nastavnik pri tome treba da koristi odgovarajuće strategije učenja i poučavanja koje će omogućiti učenicima da usvoje opći hronološki okvir, uoče i opisuju hronološku strukturu u historijskom narativu i sl.</p>	
<p>B.I.3. Objasnjava različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira i raspravlja o različitim interpretacijama historije i njihovim utjecajima na sadašnjost. • Hronološki prati historijske događaje iz evropske i nacionalne historije iz savremene perspektive.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-2.0.3.</p>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Širenje islama i vjerska tolerancija na tlu Bosanskog ejaleta: prihvatanje islama, ahdnama bosanskim franjevcima, vjerska tolerancija, mileti, položaj stanovništva, doseljavanje Jevreja. • Nacionalno buđenje u Srbiji i Hrvatskoj– ideje i ideologije: ilirski pokret – glavne odrednice, srpski ustanci i odnos prema Bošnjacima, izgradnja autonomije i međunarodno priznanje, definisanje političkih programa i Načertanije. • Put u nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine i početak agresije: pregovori oko preuređenja SFRJ, referendum o nezavisnosti, 6. april i međunarodno priznanje, početak agresije... 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za realizaciju ovog ishoda neophodno je da nastavnici na što jednostavnijim primjerima objasne kako se mijenja stajalište u zavisnosti od vremena i prostora. Preporučuje se primjena multiperspektivnosti čiji je cilj da učenici nakon što događaje sagledaju iz različitih perspektiva ili stajališta, naprave izbor (ponekad nakon žučnih diskusija) koji je racionalan i dobro obrazložen, a ne zasnovan na predrasudama i emocijama. Izbor treba da se zasniva na kriterijima izgrađenim na etičkim elementima. Doći do racionalnog nivoa tumačenja, zasnovanog na analizi podataka, izuzetno je korisno za učenje, a najprimjerenije je za učenje o kontroverznim i osjetljivim pitanjima. Pri tome je učenike potrebno podučiti određenim vještinama u sagledavanju historijskih kontroverzi: razvrstati argumente različitih tumača, prepoznati rupe u iznesenim argumentima, procijeniti moguću pristrasnost interpretatora i slično. Navedene nastavne sadržaje moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima, te jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. U cilju efikasnog učenja preporučuje se i korištenje hronoloških tabela pomoću kojih će učenici moći pratiti događaje, ličnosti i procese u kontekstu tema koje se obrađuju, smjestiti ih u vrijeme i prostor kada su se desili, praviti paralelu i naći poveznicu između njih, diskutirati, analizirati promjene do kojih je došlo i sl.</p>	

Oblast: C/ Kontinuitet i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.I.1. Analizira složenost kontinuiteta i promjena u historijskim periodima koje proučava.	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira različite oblike državnog i društvenog uređenja. • Uočava promjene u načinu privređivanja od postanka čovjeka do danas. • Procjenjuje promjene i pojave dugog trajanja u svakodnevnom životu u različitim dobima.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-3.0.1.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Francuska građanska revolucija: Francuska pred revoluciju, struktura društva, idejna priprema revolucije, prva faza revolucije, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, donošenje i karakteristike Ustava iz 1791. godine, pad monarhije i proglašenje republike, značaj revolucije za buđenje nacionalne svijesti u evropskim zemljama. • Evropa u doba Napoleona Bonaparte: Napoleon Bonaparte - dolazak na vlast, borba protiv koalicija evropskih zemalja, Code civile, kontinentalna blokada, pad Napoleonovog carstva, Bečki kongres. • Savezi velikih evropskih sila i njihove međusobne suprotnosti: nastanak vojnih saveza, Marokanska i aneksiona kriza, Balkanski ratovi. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Ovaj ishod učenja obuhvata razumijevanje obilježja nekog razdoblja te procjenjivanje u kojoj su mjeri određene pojave značile promjenu za tadašnje ljude. Učenici moraju razumjeti da promjene ne znače uvijek i napredak. Pojam napretka nosi sa sobom određeno vrednovanje, vezano uz vrijednosti koje se od jednog do drugog društva ili kulture mogu razlikovati. Tokom podučavanja i proučavanja nastavnik se treba osvrnuti na izvore o kontinuitetu i promjenama. Učenici proučavaju promjene u vremenu, ali i ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sistemi, vrijednosti, načini života određenih društvenih grupa). Objašnjavanje ritma promjena također je važno: neke su promjene spore i postupne dok su druge (ratovi, revolucije, privredne krize) brze i burne i uzrokuju iznenadne poremećaje i promjene u društvu. Potrebno je osigurati da su ravnomjerno zastupljene aktivnosti na stjecanju činjeničnih znanja i praktičnih vještina. Primjenjivati savremene oblike učenja i podučavanja, maksimalno angažirati učenike i iskoristiti njihova životna i praktična iskustva. Od vrsta nastave preporučuje se: projektna nastava, problemska nastava, egzemplarna nastava, te praktično i smisljeno učenje kao oblik aktivnog učenja.</p>	
C.I.2. Objašnjava utjecaj politike, kulture, privrede i religije na razvoj društva u određenom historijskom vremenu.	<ul style="list-style-type: none"> • Pronalazi kontinuitet razvoja ljudskog društva i kulturno-civilizacijskih vrijednosti od najstarijih vremena do danas. • Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-3.0.2.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostava i organizacija osmanske vlasti u Bosni: upravno-teritorijalna podjela, društveni odnosi i privredne prilike, spahijsko-timarski sistem, odžakluk timari, razvoj gradova, formiranje Bosanskog ejaleta. • Kultura i umjetnost u Bosni za vrijeme osmanske vlasti: arhitektura, najznačajnije građevine, književnost, istaknute ličnosti... • Vjerske i kulturne prilike u srednjovjekovnoj Bosni: Crkva bosanska – nastanak, učenje, vjerska organizacija, katolička i pravoslavna crkva, uloga franjevac, pismo, književnost, društveni život, stećci... 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Ovaj ishod moguće je realizirati kroz intenzivnu upotrebu foto i video materijala, historijskih karti i različitih tabelarnih izvora u nastavnom procesu. Interaktivnim pristupom u nastavi zajedno sa učenicima potrebno je raditi na uočavanju zadržanih formi i sadržaja u različitim historijskim razdobljima, kao i na identifikaciji promjena koje su se desile tokom određenog vremenskog perioda. Promovisati individualni ali i grupni rad učenika na pronalaženju odgovarajućih izvora kojim se na adekvatan način mogu ilustrovati i prezentovati</p>	

uočene promjene (privredne, političke, kulturne ili vjerske). Podsticati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja, vještina i multiperspektivanog pristupa pri obradi tema. Preporučljiva je metoda razgovora uz argumentiranje stavova koja doprinos razvoju učenikovog kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina.	
C.I.3. Utvrđuje način promjena u različitim historijskim razdobljima i objašnjava uzroke i posljedice tih promjena.	<ul style="list-style-type: none"> • Raspravlja o stalnim ili promjenjivim društvenim fenomenima i analizira sličnosti i razlike među njima. • Poredi svakodnevni život različitih društvenih slojeva kroz određena historijska razdoblja. • Uočava razliku u položaju i ulozi žene u društvu kroz određene utjecaje i promjene.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-3.0.3.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Bosanska država u doba bana Stjepana II Kotromanića: gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, teritorijalna širenja, uloga bosanskog stanka... • Versajski sistem i evropske zemlje između dva svjetska rata: Mirovni ugovori, Liga naroda, promjene na političkoj karti Evrope, nezadovoljstvo odlukama mirovnih konferencija, jačanje ultradesničarskih i socijalističkih pokreta, ekonomska kriza. • Bosna i Hercegovina od šestojanuarske diktature do sporazuma Cvetković-Maček: oktroirani ustav, razbijanje historijske političko-teritorijalne cjeline Bosne i Hercegovine, državni centralizam i nacionalni unitarizam (integralno jugoslavenstvo), ozakonjenje agrarne reforme, sporazum Cvetković-Maček. • Integracijski procesi i slom socijalizma u Evropi: počeci evropskih integracija (Evropska zajednica za ugljen i čelik, Evropska ekonomska zajednica), osnivanje Evropske unije, slom socijalizma, revolucionarni talas (Istočna Njemačka, Poljska, Mađarska, Čehoslovačka...), uvođenje demokratije, nova politička karta Evrope, širenje Evropske unije. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Ovaj ishod učenja obuhvata razumijevanje obilježja nekog razdoblja te procjenjivanje u kojoj su mjeri određene pojave značile promjenu za tadašnje ljude. Učenici trebaju razumjeti da promjene ne znače uvijek i napredak. Pojam napretka nosi sa sobom određeno vrednovanje, vezano uz vrijednosti koje se od jednog do drugog društva ili kulture mogu razlikovati. Tokom podučavanja nastavnik se treba osvrnuti na izvore o kontinuitetu i promjenama. Učenici proučavaju promjene u vremenu, ali i ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sistemi, vrijednosti, načini života određenih društvenih grupa). Objašnjavanje ritma promjena također je važno: neke su promjene spore i postupne dok su druge (ratovi, revolucije, privredne krize) brze i burne i uzrokuju iznenadne poremećaje i promjene u društvu. Učenje se može realizirati kreativnim i problemskim zadacima, učenjem vođeno pitanjima, kooperativnim i interaktivnim učenjem. Važno je također, podsticati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja, vještina i multiperspektivanog pristupa pri obradi tema. Preporučljiva je metoda razgovora uz argumentiranje stavova koja doprinosi razvoju učenikovog kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina.</p>	

Oblast: D/ Uzročno-posljedični odnosi	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.I.1. Objašnjava i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih historijskih događaja i pojava.	<ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje razlike uzroka i posljedica događaja po važnosti i kategorijama, npr. kratkoročni-dugoročni-direktni-indirektni; lokalni-globalni. • Objašnjava uzroke i potkrepljuje ih dokazima zašto je nešto nastalo, kao i koje su posljedice koje prati kroz historiju. • Upoređuje različite prikaze uzroka i posljedica, opisuje i analizira sličnosti i razlike.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-4.0.1.

Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Feudalna anarhija i pad Bosne pod osmansku vlast: jačanje krupnih feudalaca, opadanje moći centralne vlasti, postepeni prodor Osmanlija, postanak Hercegovine, položaj Crkve bosanske u novim okolnostima, gubitak samostalnosti. • Husein-kapetan Gradašćević i Pokret za autonomiju Bosne: uzroci nezadovoljstva bosanskog plemstva, savjetovanje u Tuzli, sukobi sa sultanovom vojskom i proglašenje autonomije, slom i posljedice Pokreta. • Kriza demokratije i pojava totalitarnih režima u Evropi: vrste i karakteristike totalitarnih režima i njihove agresije do Drugog svjetskog rata, uticaj Velike ekonomske krize na jačanje totalitarnih režima, „politika popuštanja“ (njemačka militarizacija Sara, odbijanje plaćanja ratne odštete, kršenje ograničavajućih odredbi Versajskog mirovnog ugovora, napuštanje Lige naroda, Španski građanski rat, Anšlus, Minhenski sporazum). • Početak i tok Prvog svjetskog rata (1914-1916): povod i međusobne objave rata, sukobi u zapadnoj Evropi (zapadni front), sukobi u istočnoj Evropi (istočni front), sukobi u Italiji i otvaranje Solunskog fronta, borbe na morima (planovi zaraćenih strana i pomorski sukobi). 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Kada se objašnjava pojedini događaj ili situacija neophodno je istaći tri međusobno povezana pitanja: Zašto se to dogodilo? Zašto se to dogodilo baš tada? Koji su uzroci tog događaja bili najznačajniji? Ova pitanja pomažu nastavniku primijeniti koncept uzročno-posljedičnih odnosa, a učeniku razumijevanje događaja ili situacije. To je naročito bitno za razvoj vještine razumijevanja historijske priče i analize historijskih događaja i interpretacija. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikovima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizuelno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti.</p>	
<p>D.I.2. Pronalazi prikaze uzroka i posljedica u udžbenicima, literaturi i historijskim izvorima, reda ih po značaju i objašnjava svoj izbor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Identifikuje i objašnjava uzroke i posljedice događaja, pojava i procesa koje proučava. • Uočava razliku između uzroka, povoda i posljedice na konkretnim primjerima. • Navodi više od jednog uzroka ili posljedice nekog događaja ili pojave.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-4.0.2.</p>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Revolucije u Rusiji, slom Centralnih sila i posljedice Prvog svjetskog rata: revolucije u Rusiji i istupanje iz rata, promjena ravnoteže snaga i slom centralnih sila, rezultati rata i njegove posljedice. • Formiranje Kraljevine SHS i položaj Bosne i Hercegovine do 1929. godine: stanje u Bosni i Hercegovini neposredno nakon stvaranja Kraljevine SHS, agrarno pitanje i njegove posljedice, političke stranke i njihova djelatnost, položaj Bosne i Hercegovine prema vidovdanskom ustavu. • Izborna tema iz lokalne historije 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za realizaciju ovog ishoda moraju se napraviti ozbiljne i sveobuhvatne pripreme, kako u materijalnom smislu (prikupljanje odgovarajućih tekstova), tako i u samoj organizaciji sata. Ovaj sat se nesumnjivo ne može izvesti samo sa jednim tekstom/izvorom. Historijski tekst/izvor, kojim se treba koristiti u nastavi odabiremo iz historijske čitanke, udžbenika, iz historijskih izvora, dnevnika, historijskih romana, časopisa, novina i drugih prikladnih tekstova. Pitanje odabira tekstova/izvora vrlo je osjetljivo iz odgojno-obrazovnih i psiholoških razloga. Stoga, treba vrlo pažljivo, oprezno i savjesno odabirati historijske tekstove/izvore koje ćemo koristiti. Nastavnik ih mora dobro pregledati, temeljito proučiti, kritički ih ocijeniti i provjeriti koliko odgovara zahtjevima nauke i predmetnog kurikulumu, te u kojoj mjeri djeluju odgojno. Tekstovi/izvori treba da budu kraćeg sadržaja, efektni i upečatljivi za učenike.</p>	

Pitanja koja se tom prilikom postavljaju glase: Zašto se to dogodilo? Zašto se to dogodilo baš tada? Koji su uzroci tog događaja bili najznačajniji? Koje su posljedice? Ova pitanja pomažu nam primijeniti koncept kauzalnosti, a učeniku razumijevanje događaja ili situacije. Jer učenik treba razumjeti uzroke i posljedice nekog događaja, da bi prepoznao procese. Razumijevanje uzročno-posljedičnog niza bitni su i za razvoj vještine razumijevanja historijske priče i analize historijskih događaja i interpretacija.

Učenicima se također mogu prezentirati određene kontroverzne teme ili tekstovi koji prikazuju različite strane nekog pitanja. Na taj način ćemo im omogućiti da vrednuju i propituju tekst udžbenika ili neki drugi prikaz umjesto da ih automatski prihvaćaju kao istinu. Naučit ćemo učenike kako kritički analizirati i vrednovati različite izvore informacija o prošlosti, kako odlučivati o njihovoj vjerodostojnosti te o snazi argumenata ili tvrdnji. Također ćemo ih naučiti kako raspravljati na argumentiran i racionalan, a ne na emotivan način, kako argumentirati vlastito mišljenje te kako to povezati u koherentan izvještaj. U konačnici, to znači, pripremiti učenike da se danas-sutra nose sa situacijama gdje postoji više od jednog tumačenja događaja i gdje su objašnjenja kontradiktorna i različita, te da budu u stanju učiniti uravnotežene i promišljene procjene.

D.I.3. Pronalazi primjere posljedica prošlih događaja, pojava i procesa koji utiču na sadašnjost.

- Izvodi zaključke o utjecaju historijskih događaja i ličnosti na uzročno-posljedične odnose u društvima i trajanje određenih pojava.
- Objasnjava uzročno-posljedične odnose na konkretnim primjerima historijskih događaja, društvenih, ekonomskih, kulturnih pojava i procesa.
- Određuje relevantne historijske događaje važne za sadašnjost.

Poveznice sa ZJNPP

HIS-4.0.3.

Ključni sadržaji

- Drugi svjetski rat - karakter, osobenosti, posljedice: totalni rat, svakodnevni život u okupiranoj Evropi (dnevnik Ane Frank...), načela Atlantske povelje, Deklaracija ujedinjenih naroda.
- Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine i uspostava vlasti: Berlinski kongres, okupacija, organizacija austrougarske vlasti, uprava Benjamina Kalaja, političko organiziranje, aneksija.
- Međunarodni odnosi nakon Drugog svjetskog rata: Ujedinjeni narodi, Maršalov plan i Trumanova doktrina, blokovska podjela svijeta, hladni rat, kapitalizam, socijalizam, NATO pakt, Varšavski savez.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Ovaj ishod moguće je ostvariti na način da se učenicima objašnjavaju faktori koji su doveli do pojedinih događaja, pojava i procesa, kao i rezultati tih zbivanja. Učenicima treba objasniti zašto su se događaji dogodili tako kako jesu, kako jedna pojavnost vodi drugoj te zašto jedan događaj može imati višestruke uzroke i posljedice. Kada analiziramo uzročno- posljedične veze treba voditi računa o višestrukoj uzročnosti koja uključuje (a) važnost pojedinca u historiji; (b) utjecaj različitih ideja, ljudskih interesa i vjerovanja i (c) utjecaj slučaja nepredviđenoga ili iracionalnoga. Jako je važno naučiti učenike da razlikuju uzroke, povod i posljedice; shvate da se pisanje o prošlosti temelji na pretpostavci da su neki uzroci i posljedice važniji od drugih (interpretacija) te razumiju zašto ljudi o tome imaju različite ideje i gledišta. Pri tome, nastavnik treba da odabere adekvatne sadržaje koji su bliski interesu i uzrasnim potrebama učenika prvog razreda srednjeg stručnog obrazovanja i obuke

ZANIMANJA IV STEPENA

1. razred / 70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/ Historijski izvori i proučavanje historije	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.I.1. Pokazuje znanje i razumijevanje prošlosti stečeno radom na relevantnim historijskim izvorima.	<ul style="list-style-type: none"> • Razlikuje vrste historijskih izvora, njihovu podjelu i tumači kriterij podjele. • Upotrebljava različite vrste historijskih izvora (materijalni ostaci, tragovi duhovne kulture, svjedočanstva savremenika događaja itd) i uočava njihov značaj za istraživanje odgovarajućeg historijskog razdoblja. • Klasificira historijske izvore prema značaju na primarne i sekundarne.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-1.0.2.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Uvod u historiju: značaj historije kao nauke i nastavnog predmeta, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti. • Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu: Aprilski rat, kapitulacija i podjela Kraljevine Jugoslavije, podjela na interesne sfere, uključivanje Bosne i Hercegovine u okvire NDH, pojava i razvoj NOP-a, sudar različitih ideologija (partizani, četnici, ustaše), ratni zločini. • Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici i zločini protiv čovječnosti u Bosni i Hercegovini (1992-1995): genocid u Srebrenici po presudama Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, zločini protiv čovječnosti u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine u kontekstu masovnog stradanja civila u 20. stoljeću. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Kritičko mišljenje ima centralno mjesto u razvoju historijskog razumijevanja, jer omogućava učenicima da donose odluke zasnovane na analizi uzroka i posljedica, da postavljaju suštinska pitanja, svoje mišljenje utemelje na činjenicama i dokazima, analiziraju pouzdanost informacija, prikupljaju i organizuju informacije, sagledavaju različite perspektive, daju dobre argumente i djeluju u skladu s tim.</p> <p>Da bi to bili u stanju, učenike treba u svakom trenutku misaono poticati i angažirati. Međutim, nije dovoljno samo pred učenike postaviti problemsku situaciju i očekivati da će oni odmah kritički pristupiti analizi problema, odnosno izvora. To znači da sama aktivnost učenika ne garantuje razvoj kritičkog mišljenja. Nastavnici su ti koji bi trebalo da ohrabre učenike da preuzmu inicijativu, da budu samostalni, originalni, radoznali. Nastavnici treba da podstiču debate i navode učenike da postavljaju što veći broj raznovrsnih pitanja, jer to pokreće razvoj kritičkog mišljenja. Pitanja o izvorima uvijek bi trebalo postavljati u jasnom kontekstu: Kakva je „šira slika“ u koju se dati izvor uklapa? Kako se izvor uklapa s drugim izvorima o istom pitanju? O kakvoj se vrsti izvora radi? Odakle/od koga potiče? Kakvu motivaciju ili stav sadrži? Kakvoj je publici namijenjen? Pri tome, nastavnici bi trebalo da dodaju one informacije koje će učenicima pomoći da razumiju kontekst tih historijskih izvora. Postoji mogućnost da učenici upadnu u „zamku“ i umjesto kritičkog mišljenja ispolje kritiku i uvjerenja koja nisu zasnovana na znanju i činjenicama. Da bi to spriječio, nastavnik treba, prije nego što započne rad sa učenicima na nekom problemu, da ih uputi koja su to predznanja potrebna, s čim je povezana ta pojava ili problem, koja sve mišljenja, pa i predrasude postoje o datom pitanju itd. Na ovaj način nastavnik postepeno uvodi učenike u proces kritičkog mišljenja. Također je bitno da problem koji nastavnik bira za rad bude što aktuelniji i interesantniji sa aspekta učenika, povezan sa praksom, kako bi učenici bili što više motivirani da se aktivno uključe u rješavanje istog.</p>	
A.I.2. Izdvaja značajne podatke iz izvora i literature i na osnovu njih, stvara rad na zadatu temu.	<ul style="list-style-type: none"> • Identificira značajne podatke iz historijskih izvora i odvaja ih od manje bitnih informacija. • Koristi prikupljene podatke iz historijskih izvora i svrstava ih u odabranu temu.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-1.0.1.

Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Izborna tema iz lokalne historije • Holokaust i genocid u Drugom svjetskom ratu: koncentracioni logori, zločini nad civilnim stanovništvom (holokaust, porajmos i drugi masovni zločini), iskustva stradanja (svjedočenja), Nirnberški i Tokijski proces... • Obnova bosanskohercegovačke državnosti AVNOJ i ZAVNOBIH: izgradnja nove vlasti, odluke AVNOJ-a, Prvo zasijedanje ZAVNOBiH-a i obnova bosanskohercegovačke državnosti, drugo i treće zasijedanje ZAVNOBiH-a, proglašenje Skupštine i formiranje prve vlade Bosne i Hercegovine. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za potrebe ostvarivanja ovog ishoda, nastavnici mogu koristiti jednostavne i didaktički oblikovane tekstualne historijske izvore. Jako je važno da se u procesu izvođenja nastave koriste historijski izvori različite provenijencije, odnosno izvori koji različito tumače ili prikazuju neki događaj, a radi poređenja, analize i izvođenja zaključaka. Preporučuje se aktivnije uključivanje učenika u realizaciju nastavnog procesa naročito kroz istraživanja određenih tema i kreiranje referata sa pratećom prezentacijom ili kratkim video uradcima. Referati, ali i prezentacije uz pomoć PowerPointa ili plakata predstavljaju svojevrsne male istraživačke radove koje učenici pišu odnosno izrađuju o zadanoj temi. I jedan i drugi rad imaju svoj usmeni i pismeni dio, što treba imati u vidu kod ocjenjivanja učenika. Kada je u pitanju izrada referata od učenika treba tražiti da isti ima naslovnu stranicu na kojoj će biti prikazan naslov teme, autor rada sa osnovnim podacima (razred, ime i prezime), ime škole i datum te naziv predmeta. Na sljedećoj stranici trebalo bi napisati sadržaj nakon kojeg slijedi uvod, razrada teme, zaključak i popis korištene literature. Izrađene materijale učenici mogu prezentovati u razredu te ih koristiti kao stimulus za diskusije u koje će biti uključeni svi učenici. Tokom diskusija nastavnik treba da ima ulogu moderatora ali i da podstiče jasno i argumentovano iznošenje stavova kao i praksu slušanja i uvažavanja drugačijih mišljenja. Ovakve istraživačke radove učenici mogu provoditi samostalno, radom u paru ili radom u grupi od 3 do 4 učenika. Pri tome jako je važno na samom početku upoznati ih sa tabelama za vrednovanje plakata i prezentacije, te im objasniti kriterije.</p>	
<p>A.I.3. Interpretira podatke prikupljene iz historijskih izvora i samostalno iznosi argumentovane zaključke.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samostalno objašnjava prikupljene podatke i argumentovano raspravlja o iznesenim zaključcima. • Uočava značaj historijskih izvora za pravilno razumijevanje događaja, pojava i procesa iz prošlosti.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-1.0.3.</p>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj bosanske države do kraja 13. stoljeća: Prvi podaci o srednjovjekovnoj Bosni, porijeklo imena Bosna, područje prvobitne Bosne, dokumenti o banu Boriću, doba bana Kulina (povelja), ban Matej Ninoslav, ban Prijezda. • Oblici vladavine - apsolutizam i parlamentarizam: karakteristike apsolutizma i apsolutističke monarhije, prosvijećeni apsolutizam, najistaknutiji predstavnici, karakteristike parlamentarizma, Velika povelja sloboda... • Industrijska revolucija – razvoj gradova: pojava i razvoj kapitalizma, pojava parne mašine i razvoj industrije, promjene u proizvodnji, razvoj saobraćaja, nastanak gradova i život u njima, jačanje građanske i pojava radničke klase, posljedice industrijske revolucije i ranog kapitalizma. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U procesu izvođenja nastave neophodno je koristiti historijske izvore različite provenijencije, a radi poređenja, analize, razvoja kritičkog mišljenja i izvođenja zaključaka. Pri tome treba voditi računa o odabiru, analizi, evaluaciji i interpretaciji prikupljenih informacija te o donošenju zaključaka temeljenih na argumentima i dokazima. Multiperspektivan pristup je preporučljiv pri izučavanju pojedinih tema korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju. Kreiranjem vlastitih tekstova i prezentacija na osnovu tumačenja izvora učenik razvija kritičko mišljenje i argumentira ga u raspravama i kraćim tekstovima, crtežima, grafičkim prikazima i korištenjem informatičkih tehnologija. Istraživanje prošlosti i pisanje rada podrazumijeva da učenici sami prikupljaju informacije koristeći pritom historiografsku literaturu, monografije i članke, zatim objavljene izvore, enciklopedije, udžbenike i druge naučne i stručne radove. S obzirom da je veliki dio ovog materijala danas dostupan u elektronskom obliku, učenici su upućeni da savladaju korištenje moderne računarske tehnologije.</p>	

Oblast: B/ Historijsko vrijeme i hronologija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.I.1. Koristi različite načine računanja vremena i povezuje ih sa historijskim periodima koje obrađuje.	<ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za historijska razdoblja. • Pravi sinhronizovanu tabelu za određeno historijsko vrijeme.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-2.0.1.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Osnovna obilježja srednjeg vijeka: privredni i društveni odnosi, feudalni posjed, hijerarhija, zavisnost stanovništva, uticaj crkve... • Stari Slaveni i doseljavanje na Balkan: život u pradomovini, uzroci i pravci seobe, naseljavanje Balkanskog poluostrva, slavenska religija i prelazak na kršćanstvo. • Apsolutistička monarhija na primjeru Francuske: plemstvo kao vladajući stalež, karakteristike apsolutizma, vladavina Luja XIV, pojam autoriteta, granice moći političkog autoriteta. • Revolucije u Evropi 1848-1849. godine: djelovanje Svete alijanse, uzroci, tok i posljedice revolucija. • Kraljevina Bosna u doba Tvrtka I Kotromanića: dolazak na vlast, jačanje, krunisanje, teritorijalno širenje. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Preporučuje se kreiranje sinhronističkih tabela koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza (npr. postignuća i neuspjesi Luja XIV) i sl. Također se preporučuje korištenje lente vremena i/ili hronoloških tabela pomoću kojih će učenici moći pratiti hronološki događaje, ličnosti i procese koji su obilježili periode koji se obrađuju, smjestiti ih u period kada su se desili, praviti paralelu između tih perioda, naći poveznicu između njih, kritički promišljati i donositi zaključke (npr. vladavina kralja Tvrtka I). Također je korisno uvesti komparativnu dimenziju kako bi učenici mogli vidjeti šta se u isto vrijeme događalo u različitim dijelovima Evrope i svijeta. Ovakav pristup nije samo prilika za prepoznavanje sličnosti i različitosti te isticanje veza, već uvodi element sinhronije, to jest paralelnih pojava koje direktno nisu uzročno povezane. Navedene nastavne sadržaje moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima, te jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Nastavnik pri tome treba da koristi odgovarajuće strategije učenja i podučavanja koje će omogućiti učenicima da koriste različite načine računanja vremena i povezuju ih sa historijskim periodima koje obrađuju.</p>	
B.I.2. Objašnjava glavne pravce razvoja ljudskog društva smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava karakteristike društva i pojedinaca, ideja i događaja u prošlosti i sadašnjosti. • Povezuje historijske događaje i procese različitih konteksta istog historijskog razdoblja.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-2.0.2.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Dejtonski mirovni sporazum i period tranzicije u Bosni i Hercegovini do 2000. godine: Dejtonski mirovni sporazum, okončanje rata, društveno-politički i privredni procesi do 2000. godine. • Položaj Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji (borba za političku, društvenu i privrednu ravnopravnost): Bosna i Hercegovina u ustavima FNRJ/SFRJ, borba za nacionalno priznanje Bošnjaka, osnivanje i razvoj naučnih, kulturnih i obrazovnih ustanova., istaknuti pojedinci..) • Privredni i društveni razvoj u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-Ugarske: imigraciona politika vlasti, osnivanje naučnih i kulturnih ustanova; razvoj privrede, organizacija obrazovnog sistema. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Poželjno je što više koristiti metodu demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.</p> <p>Nastavnik je u mogućnosti da za potrebe ostvarivanja ovog ishoda, koristi historijske karte kako bi objasnio geografski prostor u kojem se historijski događaj zbio, relativnu i apsolutnu lokaciju, udaljenosti i smjerove,</p>	

kao i ljudsko oblikovanje mjesta življenja te kritične odnose u prostornoj raspodjeli tih svojstava i historijskog događaja koji se tamo zbivao. Također se preporučuje rad s lentom vremena kao nastavnim sredstvom koje vizualno predočava kategorije vremena.

Potrebno je osigurati da su ravnomjerno zastupljene aktivnosti na stjecanju činjeničnih znanja i praktičnih vještina. Stalno treba naglašavati povezanost, kontinuitet historijskog razvoja i promjenu, to jest, kako su se neprestano postojeće okolnosti mijenjale i potom opet dovodile do novina. Nastavnik pri tome treba da koristi odgovarajuće strategije učenja i poučavanja koje će omogućiti učenicima da usvoje opći hronološki okvir, uoče i opisuju hronološku strukturu u historijskom narativu i sl.

B.I.3. Objašnjava različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira i raspravlja o različitim interpretacijama historije i njihovim utjecajima na sadašnjost. • Hronološki prati historijske događaje iz evropske i nacionalne historije iz savremene perspektive.
---	---

Poveznice sa ZJNPP	HIS-2.0.3.
---------------------------	------------

Ključni sadržaji

- Širenje islama i vjerska tolerancija na tlu Bosanskog ejaleta: prihvatanje islama, ahdnama bosanskim franjevcima, vjerska tolerancija, mileti, položaj stanovništva, doseljavanje Jevreja.
- Nacionalno buđenje u Srbiji i Hrvatskoj– ideje i ideologije: ilirski pokret – glavne odrednice, srpski ustanci i odnos prema Bošnjacima, izgradnja autonomije i međunarodno priznanje, definisanje političkih programa i Načertanije.
- Put u nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine i početak agresije: pregovori oko preuređenja SFRJ, referendum o nezavisnosti, 6. april i međunarodno priznanje, početak agresije...

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za realizaciju ovog ishoda neophodno je da nastavnici na što jednostavnijim primjerima objasne kako se mijenja stajalište u zavisnosti od vremena i prostora. Preporučuje se primjena multiperspektivnosti čiji je cilj da učenici nakon što događaje sagledaju iz različitih perspektiva ili stajališta, naprave izbor (ponekad nakon žučnih diskusija) koji je racionalan i dobro obrazložen, a ne zasnovan na predrasudama i emocijama. Izbor treba da se zasniva na kriterijima izgrađenim na etičkim elementima. Doći do racionalnog nivoa tumačenja, zasnovanog na analizi podataka, izuzetno je korisno za učenje, a najprimjerenije je za učenje o kontroverznim i osjetljivim pitanjima. Pri tome je učenike potrebno podučiti određenim vještinama u sagledavanju historijskih kontroverzi: razvrstati argumente različitih tumača, prepoznati rupe u iznesenim argumentima, procijeniti moguću pristrasnost interpretatora i slično. Navedene nastavne sadržaje moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima, te jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. U cilju efikasnog učenja preporučuje se i korištenje hronoloških tabela pomoću kojih će učenici moći pratiti događaje, ličnosti i procese u kontekstu tema koje se obrađuju, smjestiti ih u vrijeme i prostor kada su se desili, praviti paralelu i naći poveznicu između njih, diskutirati, analizirati promjene do kojih je došlo i sl.

Oblast: C/ Kontinuitet i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.I.1. Analizira složenost kontinuiteta i promjena u historijskim periodima koje proučava.	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira različite oblike državnog i društvenog uređenja. • Uočava promjene u načinu privređivanja od postanka čovjeka do danas. • Procjenjuje promjene i pojave dugog trajanja u svakodnevnom životu u različitim dobima.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-3.0.1.

Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Francuska građanska revolucija: Francuska pred revoluciju, struktura društva, idejna priprema revolucije, prva faza revolucije, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, donošenje i karakteristike Ustava iz 1791. godine, pad monarhije i proglašenje republike, značaj revolucije za buđenje nacionalne svijesti u evropskim zemljama. • Evropa u doba Napoleona Bonaparte: Napoleon Bonaparte - dolazak na vlast, borba protiv koalicija evropskih zemalja, Code civile, kontinentalna blokada, pad Napoleonovog carstva, Bečki kongres. • Savezi velikih evropskih sila i njihove međusobne suprotnosti: nastanak vojnih saveza, Marokanska i aneksiona kriza, Balkanski ratovi. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Ovaj ishod učenja obuhvata razumijevanje obilježja nekog razdoblja te procjenjivanje u kojoj su mjeri određene pojave značile promjenu za tadašnje ljude. Učenici moraju razumjeti da promjene ne znače uvijek i napredak. Pojam napretka nosi sa sobom određeno vrednovanje, vezano uz vrijednosti koje se od jednog do drugog društva ili kulture mogu razlikovati. Tokom podučavanja i proučavanja nastavnik se treba osvrnuti na izvore o kontinuitetu i promjenama. Učenici proučavaju promjene u vremenu, ali i ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sistemi, vrijednosti, načini života određenih društvenih grupa). Objašnjavanje ritma promjena također je važno: neke su promjene spore i postupne dok su druge (ratovi, revolucije, privredne krize) brze i burne i uzrokuju iznenadne poremećaje i promjene u društvu. Potrebno je osigurati da su ravnomjerno zastupljene aktivnosti na stjecanju činjeničnih znanja i praktičnih vještina. Primjenjivati savremene oblike učenja i podučavanja, maksimalno angažirati učenike i iskoristiti njihova životna i praktična iskustva. Od vrsta nastave preporučuje se: projektna nastava, problemska nastava, egzemplarna nastava, te praktično i smisleno učenje kao oblik aktivnog učenja.</p>	
<p>C.I.2. Objašnjava utjecaj politike, kulture, privrede i religije na razvoj društva u određenom historijskom vremenu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pronalazi kontinuitet razvoja ljudskog društva i kulturno-civilizacijskih vrijednosti od najstarijih vremena do danas. • Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-3.0.2.</p>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Uspostava i organizacija osmanske vlasti u Bosni: upravno-teritorijalna podjela, društveni odnosi i privredne prilike, spahijsko-timarski sistem, odžakluk timari, razvoj gradova, formiranje Bosanskog ejaleta. • Kultura i umjetnost u Bosni za vrijeme osmanske vlasti: arhitektura, najznačajnije građevine, književnost, istaknute ličnosti... • Vjerske i kulturne prilike u srednjovjekovnoj Bosni: Crkva bosanska – nastanak, učenje, vjerska organizacija, katolička i pravoslavna crkva, uloga franjevac, pismo, književnost, društveni život, stećci... 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Ovaj ishod moguće je realizirati kroz intenzivnu upotrebu foto i video materijala, historijskih karti i različitih tabelarnih izvora u nastavnom procesu. Interaktivnim pristupom u nastavi zajedno sa učenicima potrebno je raditi na uočavanju zadržanih formi i sadržaja u različitim historijskim razdobljima, kao i na identifikaciji promjena koje su se desile tokom određenog vremenskog perioda. Promovisati individualni ali i grupni rad učenika na pronalaženju odgovarajućih izvora kojim se na adekvatan način mogu ilustrovati i prezentovati uočene promjene (privredne, političke, kulturne ili vjerske). Podsticati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja, vještina i multiperspektivanog pristupa pri obradi tema. Preporučljiva je metoda razgovora uz argumentiranje stavova koja doprinosi razvoju učenikovog kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina.</p>	
<p>C.I.3. Utvrđuje način promjena u različitim historijskim razdobljima i objašnjava uzroke i posljedice tih promjena.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Raspravlja o stalnim ili promjenjivim društvenim fenomenima i analizira sličnosti i razlike među njima. • Poredi svakodnevni život različitih društvenih slojeva kroz određena historijska razdoblja. • Uočava razliku u položaju i ulozi žene u društvu kroz određene utjecaje i promjene.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-3.0.3.</p>

Ključni sadržaji
<ul style="list-style-type: none"> • Bosanska država u doba bana Stjepana II Kotromanića: gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, teritorijalna širenja, uloga bosanskog stanka... • Versajski sistem i evropske zemlje između dva svjetska rata: Mirovni ugovori, Liga naroda, promjene na političkoj karti Evrope, nezadovoljstvo odlukama mirovnih konferencija, jačanje ultradesničarskih i socijalističkih pokreta, ekonomska kriza. • Bosna i Hercegovina od šestojanuarske diktature do sporazuma Cvetković-Maček: oktroirani ustav, razbijanje historijske političko-teritorijalne cjeline Bosne i Hercegovine, državni centralizam i nacionalni unitarizam (integralno jugoslavenstvo), ozakonjenje agrarne reforme, sporazum Cvetković-Maček. • Integracijski procesi i slom socijalizma u Evropi: počeci evropskih integracija (Evropska zajednica za ugljen i čelik, Evropska ekonomska zajednica), osnivanje Evropske unije, slom socijalizma, revolucionarni talas (Istočna Njemačka, Poljska, Mađarska, Čehoslovačka...), uvođenje demokratije, nova politička karta Evrope, širenje Evropske unije.
Preporuke za ostvarenje ishoda
<p>Ovaj ishod učenja obuhvata razumijevanje obilježja nekog razdoblja te procjenjivanje u kojoj su mjeri određene pojave značile promjenu za tadašnje ljude. Učenici trebaju razumjeti da promjene ne znače uvijek i napredak. Pojam napretka nosi sa sobom određeno vrednovanje, vezano uz vrijednosti koje se od jednog do drugog društva ili kulture mogu razlikovati. Tokom podučavanja nastavnik se treba osvrnuti na izvore o kontinuitetu i promjenama. Učenici proučavaju promjene u vremenu, ali i ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sistemi, vrijednosti, načini života određenih društvenih grupa). Objašnjavanje ritma promjena također je važno: neke su promjene spore i postupne dok su druge (ratovi, revolucije, privredne krize) brze i burne i uzrokuju iznenadne poremećaje i promjene u društvu. Učenje se može realizirati kreativnim i problemskim zadacima, učenjem vođeno pitanjima, kooperativnim i interaktivnim učenjem. Važno je također, podsticati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja, vještina i multiperspektivanog pristupa pri obradi tema. Preporučljiva je metoda razgovora uz argumentiranje stavova koja doprinosi razvoju učenikovog kritičkog mišljenja i komunikacijskih vještina.</p>

Oblast: D/ Uzročno-posljedični odnosi	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.I.1. Objašnjava i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih historijskih događaja i pojava.	<ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje razlike uzroka i posljedica događaja po važnosti i kategorijama, npr. kratkoročni-dugoročni-direktni-indirektni; lokalni-globalni. • Objašnjava uzroke i potkrepljuje ih dokazima zašto je nešto nastalo, kao i koje su posljedice koje prati kroz historiju. • Upoređuje različite prikaze uzroka i posljedica, opisuju i analizira sličnosti i razlike.
Poveznice sa ZJNPP	HIS-4.0.1.
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Feudalna anarhija i pad Bosne pod osmansku vlast: jačanje krupnih feudalaca, opadanje moći centralne vlasti, postepeni prodor Osmanlija, postanak Hercegovine, položaj Crkve bosanske u novim okolnostima, gubitak samostalnosti. • Husein-kapetan Gradašćević i Pokret za autonomiju Bosne: uzroci nezadovoljstva bosanskog plemstva, savjetovanje u Tuzli, sukobi sa sultanovom vojskom i proglašenje autonomije, slom i posljedice Pokreta. • Kriza demokratije i pojava totalitarnih režima u Evropi: vrste i karakteristike totalitarnih režima i njihove agresije do Drugog svjetskog rata, uticaj Velike ekonomske krize na jačanje totalitarnih režima, „politika popuštanja“ (njemačka militarizacija Sara, odbijanje plaćanja ratne odštete, kršenje ograničavajućih odredbi Versajskog mirovnog ugovora, napuštanje Lige naroda, Španski građanski rat, Anšlus, Minhenski sporazum). • Početak i tok Prvog svjetskog rata (1914-1916): povod i međusobne objave rata, sukobi u zapadnoj Evropi (zapadni front), sukobi u istočnoj Evropi (istočni front), sukobi u Italiji i otvaranje Solunskog fronta, borbe na morima (planovi zaraćenih strana i pomorski sukobi). 	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Kada se objašnjava pojedini događaj ili situacija neophodno je istaći tri međusobno povezana pitanja: Zašto se to dogodilo? Zašto se to dogodilo baš tada? Koji su uzroci tog događaja bili najznačajniji? Ova pitanja pomažu nastavniku primijeniti koncept uzročno-posljedičnih odnosa, a učeniku razumijevanje događaja ili situacije. To je naročito bitno za razvoj vještine razumijevanja historijske priče i analize historijskih događaja i interpretacija. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizuelno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti.

D.I.2. Pronalazi prikaze uzroka i posljedica u udžbenicima, literaturi i historijskim izvorima, reda ih po značaju i objašnjava svoj izbor.

- Identifikuje i objašnjava uzroke i posljedice događaja, pojava i procesa koje proučava.
- Uočava razliku između uzroka, povoda i posljedice na konkretnim primjerima.
- Navodi više od jednog uzroka ili posljedice nekog događaja ili pojave.

Poveznice sa ZJNPP

HIS-4.0.2.

Ključni sadržaji

- Revolucije u Rusiji, slom Centralnih sila i posljedice Prvog svjetskog rata: revolucije u Rusiji i istupanje iz rata, promjena ravnoteže snaga i slom centralnih sila, rezultati rata i njegove posljedice.
- Formiranje Kraljevine SHS i položaj Bosne i Hercegovine do 1929. godine: stanje u Bosni i Hercegovini neposredno nakon stvaranja Kraljevine SHS, agrarno pitanje i njegove posljedice, političke stranke i njihova djelatnost, položaj Bosne i Hercegovine prema vidovdanskom ustavu.
- Izborna tema iz lokalne historije

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za realizaciju ovog ishoda moraju se napraviti ozbiljne i sveobuhvatne pripreme, kako u materijalnom smislu (prikupljanje odgovarajućih tekstova), tako i u samoj organizaciji sata. Ovaj sat se nesumnjivo ne može izvesti samo sa jednim tekstom/izvorom. Historijski tekst/izvor, kojim se treba koristiti u nastavi odabiremo iz historijske čitanke, udžbenika, iz historijskih izvora, dnevnika, historijskih romana, časopisa, novina i drugih prikladnih tekstova. Pitanje odabira tekstova/izvora vrlo je osjetljivo iz odgojno-obrazovnih i psiholoških razloga. Stoga, treba vrlo pažljivo, oprezno i savjesno odabirati historijske tekstove/izvore koje ćemo koristiti. Nastavnik ih mora dobro pregledati, temeljito proučiti, kritički ih ocijeniti i provjeriti koliko odgovara zahtjevima nauke i predmetnog kurikulumu, te u kojoj mjeri djeluju odgojno. Tekstovi/izvori treba da budu kraćeg sadržaja, efektini i upečatljivi za učenike. Pitanja koja se tom prilikom postavljaju glase: Zašto se to dogodilo? Zašto se to dogodilo baš tada? Koji su uzroci tog događaja bili najznačajniji? Koje su posljedice? Ova pitanja pomažu nam primijeniti koncept kauzalnosti, a učeniku razumijevanje događaja ili situacije. Jer učenik treba razumjeti uzroke i posljedice nekog događaja, da bi prepoznao procese. Razumijevanje uzročno-posljedičnog niza bitni su i za razvoj vještine razumijevanja historijske priče i analize historijskih događaja i interpretacija.

Učenicima se također mogu prezentirati određene kontroverzne teme ili tekstovi koji prikazuju različite strane nekog pitanja. Na taj način ćemo im omogućiti da vrednuju i propituju tekst udžbenika ili neki drugi prikaz umjesto da ih automatski prihvaćaju kao istinu. Naučit ćemo učenike kako kritički analizirati i vrednovati različite izvore informacija o prošlosti, kako odlučivati o njihovoj vjerodostojnosti te o snazi argumenata ili tvrdnji. Također ćemo ih naučiti kako raspravljati na argumentiran i racionalan, a ne na emotivan način, kako argumentirati vlastito mišljenje te kako to povezati u koherentan izvještaj. U konačnici, to znači, pripremiti učenike da se danas-sutra nose sa situacijama gdje postoji više od jednog tumačenja događaja i gdje su objašnjenja kontradiktorna i različita, te da budu u stanju učiniti uravnotežene i promišljene procjene.

<p>D.I.3. Pronalazi primjere posljedica prošlih događaja, pojava i procesa koji utiču na sadašnjost.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izvodi zaključke o utjecaju historijskih događaja i ličnosti na uzročno-posljedične odnose u društvima i trajanje određenih pojava. • Objašnjava uzročno-posljedične odnose na konkretnim primjerima historijskih događaja, društvenih, ekonomskih, kulturnih pojava i procesa. • Određuje relevantne historijske događaje važne za sadašnjost.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS-4.0.3.</p>
<p>Ključni sadržaji</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Drugi svjetski rat - karakter, osobnosti, posljedice: totalni rat, svakodnevni život u okupiranoj Evropi (dnevnik Ane Frank...), načela Atlantske povelje, Deklaracija ujedinjenih naroda. • Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine i uspostava vlasti: Berlinski kongres, okupacija, organizacija austrougarske vlasti, uprava Benjamina Kalaja, političko organiziranje, aneksija. • Međunarodni odnosi nakon Drugog svjetskog rata: Ujedinjeni narodi, Maršalov plan i Trumanova doktrina, blokovska podjela svijeta, hladni rat, kapitalizam, socijalizam, NATO pakt, Varšavski savez. 	
<p>Preporuke za ostvarenje ishoda</p>	
<p>Ovaj ishod moguće je ostvariti na način da se učenicima objašnjavaju faktori koji su doveli do pojedinih događaja, pojava i procesa, kao i rezultati tih zbivanja. Učenicima treba objasniti zašto su se događaji dogodili tako kako jesu, kako jedna pojava vodi drugoj te zašto jedan događaj može imati višestruke uzroke i posljedice. Kada analiziramo uzročno- posljedične veze treba voditi računa o višestrukoj uzročnosti koja uključuje (a) važnost pojedinca u historiji; (b) utjecaj različitih ideja, ljudskih interesa i vjerovanja i (c) utjecaj slučaja nepredviđenoga ili iracionalnoga. Jako je važno naučiti učenike da razlikuju uzroke, povod i posljedice; shvate da se pisanje o prošlosti temelji na pretpostavci da su neki uzroci i posljedice važniji od drugih (interpretacija) te razumiju zašto ljudi o tome imaju različite ideje i gledišta. Pri tome, nastavnik treba da odabere adekvatne sadržaje koji su bliski interesu i uzrasnim potrebama učenika prvog razreda srednjeg stručnog obrazovanja i obuke</p>	

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Svrha i ciljevi učenja i podučavanja historije ostvaruju se pomoću četiri koncepta (oblasti/domene) i njima pripadajućih odgojno-obrazovnih ishoda učenja. U vertikali obrazovanja ishodi se postupno usložnjavaju te usmjeravaju učenika prema većoj kompetentnosti u razumijevanju historije. Sadržaji unutar kurikuluma su oblikovani tako da služe stjecanju potrebnih znanja i ostvarivanju ciljeva i ishoda učenja. Navedene sadržaje poželjno je dopuniti temama iz lokalne prošlosti, čime se kod učenika postiže jasnija slika o kulturnoj baštini lokalne zajednice, njenoj vrijednosti i potencijalima. U tom smislu, naročito je važno podsticati saradnju između škole i drugih zainteresiranih strana u nastavi historije unutar zajednice, kao što su: muzeji, kulturni centri i službe, lokalni mediji, biblioteke, arhive, spomen-mjesta i lokalna udruženja aktivna u oblastima vezanim za historiju.

Nastava historije ne bi smjela biti zbirka statističkih podataka i detaljni izveštaj o prošlim događajima, već treba da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije slike o ukupnim historijskim događajima, pojavama, procesima i značajnim ličnostima, kao i o kontekstu, uzrocima i posljedicama određenih dešavanja. Isto tako, nastava historije ne bi smjela biti sredstvo ideoloških manipulacija, propagande i jednostranog prikazivanja prošlosti. Zbog toga je kontroverzne teme potrebno obrađivati korištenjem prvenstveno historijskih izvora (pisama, dnevnika, autobiografija, biografija, kao i raznih drugih oblika svjedočenja...), primjerenih uzrastu učenika. Cilj takvog pristupa je dati doprinos izgradnji međusobnog povjerenja, mira i tolerancije, zatim naglašavanje pozitivnih međuljudskih utjecaja i uklanjanje pristranosti, predrasuda i stereotipa unutar bosanskohercegovačke prošlosti, prošlosti susjednih naroda i svjetske prošlosti općenito. S druge strane, cilj je također, osuditi zločine protiv čovječnosti, genocid, holokaust i masovne oblike kršenja ljudskih prava, a kako bi se spriječilo njihovo ponavljanje u budućnosti.

Savremenim pristupom u podučavanju, nastavnici trebaju dominantno primjenjivati interaktivni pristup nastavi, odnosno nuditi resurse i usmjeravati aktivnosti tako da učenici budu aktivno i odgovorno uključeni u realizaciju nastavnog procesa. To se postiže upotrebom različitih historijskih tekstova, karata, grafičkih prikaza i drugih izvora historijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, ilustracije, muzejski eksponati, i slično) kao i organiziranjem stručnih izleta i posjeta odgovarajućim historijskim lokalitetima ili institucijama kulture. Prema tome, nije važno da li je učenička aktivnost organizirana kao individualni rad, rad u paru, grupi, kao radionica ili domaći zadatak, već koliko i na koji način podstiče kreativnost učenika s ciljem uživanja u prošlost, a kako bi se ona bolje razumjela. Interaktivnu i kreativnu nastavu moguće je ostvariti i pomoću raznih edukativnih platformi. Jedna od njih je i eTwinning platforma (<https://www.etwinning.net/bs>) koja nudi priliku za razvoj i jačanje novih vještina i kompetencija za 21. stoljeće. Ova platforma predstavlja dobru pripremu za: razmjenu znanja i iskustva; upoznavanje s načelima vođenja i sudjelovanja u projektima; učenje stranih jezika; korištenje modernih sredstava komunikacije i IKT alata i sl. Dakle, eTwinning, između ostalog omogućava projektnu nastavu u koju možemo uključiti učenike na kreativan način, maksimalno ih angažovati i motivisati za rad.

Korištenje historijskih karata je od izuzetne važnosti jer one omogućavaju učenicima lakše snalaženje u prostoru i vremenu, odnosno omogućava im jasnije razumijevanje promjena na političkoj karti regije, Evrope i svijeta. Također, jako je važno da učenici u sklopu nastave, posjete muzeje, ali i druge institucije kulture, kao i historijske lokalitete te kroz terenski rad dođu do novih podataka važnih za razvijanje i očuvanje kulturne baštine u sredinama u kojima borave, a po mogućnosti i širem okruženju. Ovakav pristup u obradi sadržaja omogućava sticanje znanja za cijeli život koje se može koristiti i prenositi na mnoga druga područja.

Nastava historije ima utjecaja i na razvijanje jezičke i govorne kulture kod učenika, jer historijski sadržaji doprinose obogaćivanju i oplemenjivanju njihovog jezičkog fonda. Naravno, potrebno je da sve riječi i pojmove koji su nepoznati ili nedovoljno dobro poznati nastavnik precizno objasni. Nužno je, kada god je to moguće, izbjegavati pojmove visokog nivoa apstraktnosti. S obzirom da učenici nemaju podjednako razvijen dar za verbalno izražavanje, nastavnik treba pozitivno vrednovati učenikovo snalaženje na historijskoj karti, postavljanje promišljenih pitanja, argumentaciju u diskusiji, čak i onda kada je njegovo izražavanje posmatrano po broju riječi skromno.

Jasna i precizna formulacija i postavljanje pitanja u nastavi historije je od izuzetne važnosti. Stoga je nužno da nastavnici svojim primjerom pokazuju učenicima pravilan i smislen način postavljanja pitanja. Nastavnici trebaju podsticati učenike da postavljaju pitanja, kritički se osvrću na ono što su čuli u učionici i da kontinuirano istražuju teme koje ih interesuju. Precizno postavljena pitanja kao poziv na razmišljanje i traganje za odgovorom „kako je uistinu bilo“, obezbjeđuju razumijevanje, a samim time i uspješno pamćenje i trajno usvajanje znanja i vještina kod učenika.

Za one nastavne jedinice, koje su u udžbenicima slabo ili nikako obrađene, nastavnik će uložiti više truda, pozvati učenike na veću pažnju i saradnju za vrijeme nastavnog sata i upozoriti ih kako su ti nastavni sadržaji nedovoljno razrađeni ili pak nedostaju u udžbenicima koji se koriste. Međutim, to nikako ne treba shvatiti kao prepreku za ostvarenje programa već takve situacije treba iskoristiti kako bismo poticali učenike da sami dolaze do znanja prikupljajući i analizirajući historijske izvore, te postavljajući ključna pitanja u svrhu istraživanja teme. Na taj način učenici bi trebali da razvijaju konkretne vještine historičara, razlikujući činjenice od pretpostavki, podataka od njihove interpretacije i bitno od nebitnog.

Metodičke smjernice za nastavu historije

Nastavni sadržaji koji su navedeni u kurikulumu podučavaju se hronološkim redoslijedom kao nadogradnja na temeljna znanja iz osnovne škole. Polaznu tačku čine ishodi i ciljevi ovog predmeta čija realizacija treba da bude prilagođena uzrastu i razvojnim karakteristikama učenika. Dakle, sadržaje treba prilagođavati učenicima, a nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući ishode i ciljeve predmeta.

Potrebno je zastupati savremene oblike učenja i podučavanja, maksimalno angažirati učenike i iskoristiti njihova životna i praktična iskustva. Važno je koristiti različite historijske izvore kako bi učenici razvijali analitički pristup i kritičko mišljenje. Nastavnik će planirati kojom metodom, oblikom rada i sa kojim nastavnim sredstvima treba obraditi pojedine nastavne jedinice. Od vrsta nastave preporučuje se: projektna nastava, problemska nastava, egzemplarna nastava, te praktično i smisljeno učenje kao oblik aktivnog učenja. Dakle, naglasak treba dodatno staviti na istraživanje, rješavanje problema, konceptualno i proceduralno znanje te razvoj metakognicije.

Uz obavezne teme nastavnik treba obraditi još najmanje dvije izborne teme zavisno od interesa učenika. Izborne teme su u kurikulumu pozicionirane orijentaciono. U stvarnosti, nastavnik bira ishod koji želi ostvariti u okviru neke od domena, a što opet zavisi zavisi od sadržaja, nastavnih sredstava i strategija učenja. Preporučuje se da fokus izbornih tema bude na lokalnoj historiji, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o historijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju (arheološka nalazišta, kulturno-historijski spomenici, muzejske zbirke...)

F/VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Za vrednovanje, tj. praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje usvojenosti učeničkih postignuća, potrebno je mnogo znanja ne samo iz struke, nego, prije svega iz metodike, pedagogije, didaktike i dokimologije. Od nastavnikovog vrednovanja znanja učenika zavisi hoće li znanje ostati samo na nivou reprodukcije ili će učenici uspjeti da materiju razumiju. Poznavanje velikog broja činjenica samo po sebi je apsolutno bezvrijedno ukoliko učenici nemaju sposobnost da izvrše sintezu, integrišu i rekonstruišu informacije u one oblike u kojima su te informacije iskoristive, praktične i primjenjive.

Savremeni pristup vrednovanju učeničkih postignuća, sastoji se od formativnog i sumativnog vrednovanja. Formativno vrednovanje podrazumijeva neprestano praćenje učenikovog napredovanja tokom cijele nastavne godine. Naziva se još i vrednovanje za učenje jer učenicima i nastavnicima daje ključnu povratnu informaciju kako bi poboljšali proces učenja i podučavanja (npr. učeniku o njegovom razumijevanju gradiva, a nastavniku o efikasnosti korištenih metoda u nastavnom procesu).

Svrha formativnog vrednovanja jeste prikupiti što više informacija o napredovanju učenika, utvrditi manjkavosti u njegovom učenju, kao i prepoznati jake strane učenika da bi se unaprijedilo njegovo buduće učenje i podučavanje. Na osnovu svega toga nastavnik preciznom povratnom informacijom daje savjete šta učenik treba unaprijediti kako bi što više poboljšao svoj uspjeh. Zahvaljujući formativnom vrednovanju, odnosno kvalitetnoj povratnoj informaciji, učenici mogu poboljšati svoj rad, bolje se pripremiti za sumativnu provjeru i biti uspješnije ocijenjeni. Istovremeno nastavnik dobija uvid koliko su efikasne pojedine metode i strategije koje koristi u nastavi, te ih prema tome prilagođava. Dakle, informacije dobijene formativnim vrednovanjem, nastavnik koristi kako bi poboljšao podučavanje te ih prenosi učeniku, kako bi ovaj poboljšao učenje. Pri tome je neophodno da nastavnik vodi evidenciju o postignućima svakog učenika (repozitorij/portfolij) u toku školske godine, kako bi mogao transparentno, precizno i objektivno iskoristiti svoja zapažanja kod sumativnog vrednovanja odnosno ocjenjivanja.

Sumativno vrednovanje podrazumijeva konkretnu valorizaciju učenikovog rada u obliku brođane ocjene, a najčešće se provodi u obliku pisanih provjera, usmenog ispitivanja ili vrednovanja praktičnih radova (eseja, prezentacija, portfolija...). Obično slijedi nakon završetka procesa podučavanja i daje uvid u cjelovitost učenikova znanja, te se stoga naziva i vrednovanje učenja (naučenog).

Sumativnim vrednovanjem procjenjujemo trenutno učenikovo znanje i njegove trenutne vještine. To vrednovanje i nije toliko problematično kada provjeravamo faktografiju ili kada u zadacima od učenika tražimo da odgovore na pitanja koja imaju samo jedan tačan odgovor. Ali, ako nemamo vrlo jasne, objektivne, mjerljive i učenicima poznate kriterije, sumativno ocjenjivanje postaje veliki problem i u opasnosti je da postane subjektivno procjenjivanje. Stoga je od neprocjenjive važnosti da nastavnik ima jasno napisane kriterije ocjenjivanja (npr. eseja, projekata, prezentacija, rada u grupi, odgovora na otvorena pitanja i sl.), koje učenici trebaju pogledati prije nego započnu neku aktivnost. Učenici koji su upoznati s kriterijima ocjenjivanja znaju šta moraju naučiti te postižu bolje rezultate kada su im oni jasno predočeni. Osim toga, svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa (učenici, nastavnici i roditelji) trebali bi biti upoznati sa sadržajem, postupcima i kriterijima ocjenjivanja kako bi se ostvarilo načelo transparentnosti i osiguralo učenicima adaptaciju učenja u skladu s očekivanim ishodom učenja. Naime, ishodi učenja predstavljaju ujedno i standard za provjeru njihove ostvarenosti nakon određene obrazovne dionice.

Ne možemo ishodima planirati jedan nivo kognitivnih procesa i vrsta sadržaja, a kasnije pri vrednovanju učeničkog postignuća tražiti drugi nivo kognitivnih procesa i vrstu sadržaja – nužna je usklađenost, odnosno tzv. konstruktivno ili kurikularno poravnanje.

Postupak konstruktivnog poravnanja započinje tako da nastavnik opiše željene ishode učenja, tj. formuliše ih u formi jasno određenih i mjerljivih aktivnosti koje se očekuju od učenika. Sljedeći je korak osmišljavanje načina podučavanja koji će učenicima omogućiti da postignu željene ishode. Nakon toga nastavnici trebaju osmisliti kako će provjeravati i vrednovati ostvarenje pojedinog ishoda, a što je usko povezano sa unaprijed definiranim i jasno napisanim kriterijima ocjenjivanja za razne vrste aktivnosti.

Da bi se ovaj dio nastavnog procesa uspješno obavio, neophodno je da nastavnik ima na umu sljedeće: da se vrednovanje znanja odvija transparentno, javno i kontinuirano (sumativno i formativno); da se ocjenjivanje vrši u okviru svih tipova nastavnih sati; da ocjena djeluje na učenike podsticajno; da ocjena treba biti objektivna i usmeno obrazložena; da se učenik (učenici) uključi u donošenje ocjene; da je rezultat usmenog i pismenog provjeravanja; da se kroz ocjenu vrednuje i dodatni angažman učenika u toku nastavnog procesa, itd.

G/PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu historije/povijesti/istorije u školama srednjeg stručnog obrazovanja i obuke mogu izvoditi nastavnici koji su završili odgovarajući studij i stekli zvanje:

- profesor historije/povijesti/istorije

Nastavu historije/povijesti/istorije u stručnim školama mogu izvoditi i lica sa završenim:

- I (prvim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od 3 godine (180 ECTS bodova) ili 4 godine (240 ECTS bodova), koja su stekla akademsku titulu odnosno stručno zvanje bachelor ili ekvivalent za određenu oblast;
- II (drugim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od jedne godine (60 ECTS bodova) ili dvije godine (120 ECTS bodova) – ukupno 300 ECTS bodova sa bodovima prvog ciklusa, koja su stekla akademsku titulu i zvanje magistra ili ekvivalent za određenu oblast;
- III (trećim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od tri (3) godine (180 ECTS bodova) koja su stekla akademsku titulu i naučno zvanje doktora ili ekvivalent za određenu oblast.

Nastavu historije/povijesti/istorije u srednjim tehničkim i srodnim školama mogu izvoditi i lica sa završenim:

- I (prvim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje 4 godine (240 ECTS bodova), koja su stekla akademsku titulu odnosno stručno zvanje bachelor ili ekvivalent za određenu oblast,
- II (drugim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od jedne godine (60 ECTS bodova) ili dvije godine (120 ECTS bodova) – ukupno 300 ECTS bodova sa bodovima prvog ciklusa, koja su stekla akademsku titulu i zvanje magistra ili ekvivalent za određenu oblast,
- III (trećim) ciklusom odgovarajućeg studija visokog obrazovanja u trajanju od tri (3) godine (180 ECTS bodova) koja su stekla akademsku titulu i naučno zvanje doktora ili ekvivalent za određenu oblast

